

24. De fyra kriterierna efter Boel Berner »Teknikens värld« (1981) jfr också Ulla Pettersson »Kontroll och medinflytande inom socialvården« (1976).
25. Stig Strömholm vid Nordiska Juristmötet 1981.
26. Den statsvetenskapliga kvinnoforskningen i alla de nordiska länderna har beskrivet och analyserat denna snedfördelning i alla de nordiska länderna.
27. Prop 1984/84:73.
28. Ett mycket tydligt exempel är kvinnorörelsens reaktioner på 1971 års sexualbrottsutrednings betänkande SOU 1976:9 och den syn på mäns och kvinnors sexualitet som där gavs.
29. Däremot har kvinnor från olika partier enats om gemensamma motioner i sexualpolitiska frågor.
30. Periodiseringstermen efter Pil Dahlerup »Det moderne gennembruds kvinder« (1983).
31. För ytterligare ex. se Ingrid Gärde Widemar »Hatt och huva« (1945).
32. Ur riksdagstrycket AU 1984/85:8.
33. DsA 1984:9.
34. Stig Strömholm »Ett karriärsystem i förfall?« (DN debatt jan 85).
35. Se bl.a. uttalande av Arbetsdomstolens ordförande, Johan Lind, Lag och avtal nr 6, 1984.
36. Stig Strömholm i SvD jan 1981.
37. Se bl.a. analyser i Helga Maria Hernes »Staten - Kvinner ingen adgang?« (1982).

Årbog for Kvinderet

Til alle kvinderetsinteresserede!

Årbog for kvinderet er udkommet siden 1978. Årbogen har forsøgt løbende at følge udviklingen i kvinders retsstilling. Redaktionen er nu blevet udvidet og har besluttet at lægge en ny linje for redaktionsarbejdet.

ÅRBOG FOR KVINDERET skal herefter:

- formidle den kvinderetlige forskning, der finder sted i de forskellige retsvidenskabelige miljøer
- kritisk følge og kommentere retspraksis, såvel doms- som administrativ praksis, på alle niveauer
- kritisk følge og kommentere udviklingen i lovgivningen.

Årbogen er åben for bidrag fra alle de nordiske lande.

Vi vil hermed opfordre alle interesserede til at komme med ideer og forslag til hvilke emner, årbogen skal tage op.

Henvendelse kan ske til:

Kirsten Ketscher
Det retsvidenskabelige Institut B
Studiestræde 6
1455 København K
Tlf.: 01-15 21 66

Jytte Lindgård
Advokatkontoret
Niels Hemmingsensgade 9, 2.
1153 København K
Tlf.: 01-14 00 80

Ruth Nielsen
Handelshøjskolen
Fuglesangsallé 4
8210 Århus V
Tlf.: 06-15 55 88

Dominans och underordningsprocesser, rättens roll och rätten i dess perspektiv

Av Karin Widerberg

Som kvinnoforskare och rättssociolog är jag upptagen av att finna mönster i samhällsutvecklingen. Jag letar efter den »systematik« som ligger bakom det ständiga återskapandet av könen som olika och som en relation av dominans och underordning. Och jag söker en förståelse av vilken roll rätten spelar här samt vad denna rättens roll innebär för rättens former, innehåll och funktions-sätt. Med andra ord vad som kännetecknar rätten i ett dominans-underordningsperspektiv.

I rätten liksom i samhället överhuvudtaget existerar det ett virrvarr av motstridiga intressen. Det går inte att finna en uttalad genomtänkt och genomdriven syn på könen positioner och relationer i lagstiftningen. Olika intressen slår vid olika tidpunkter igenom i olika frågor. Men i likhet med marxismen tror jag »feminismen« kan »hänga upp«, förklara och genomskåda, dessa motstridiga intressen utifrån en »stomme« eller bas. Den historiska materialismen är en teori om samhällets drivkrafter och förändring.

Marxistisk rättsteori är en delteori härav, vars element är härledda från den historiska materialismteorien. Ytterst summariskt kan man säga att i marxistisk rättsteori fastställs *individ* som rättens grundläggande element under kapitalismen och *ägande- och avtalsprinciperna* som dess grundläggande relationer. Dessa präglar och genomsyrar hela rätten och då lagstiftning används i utökad omfattning, som ett styrsinstrument i det utvecklade kapitalistiska samhället, måste det ske i former och med ett innehåll som är förenligt härmed. Mot bakgrund av teorin om drivkrafterna i samhällsförändringar härleds också rättens funktioner till att *organisera* (dvs. formalisera, stabilisera och ge kontinuitet) samhällslivet vars drivkrafter hör hemma på den ekonomiska nivån, *omfördela resurser* för att utjämna en del av de skevheter den ekonomiska nivån skapar (t.ex. via socialpolitik), *intervenera* i den materiella produktionen för att få bort de samhälleligt negativa konsekvenserna av en kapitalistisk produktion, och till sist *maskera och dölja* samhällets klasstruktur (dvs en ideologisk funktion).

Finns det en liknande stomme när det gäller dominans- och underordningsrelationen mellan könen? Vilka är drivkrafterna och vilka är rättens grundläggande relationer, element och funktioner? Det är denna typ av frågor jag vill resa här och antyda ett sätt att besvara dem. Jag är osäker på det jag här kommer att ta upp, både på om det »stämmer« och om det är ett fruktbart angreppssätt, i bemärkelsen att vi härigenom får verktyg att skåda igenom kaos. Då det är ett första försök ber jag läsaren om överseende för den »grova« framställningen och hoppas att var och en kan fylla i med egen »empiri«. Artikulerande motföreställningar däremot skulle kunna bidra till en teoriutveckling som hittills försummats inom vänstern men som självklart borde föras i Retfærd. Jag hoppas alltså att denna artikel ska fungera både som en utmaning och en uppmaning.

Två dominans- och underordningsprocesser

Jag tror att vi kan tala om två dominans- och underordningsprocesser som har sin grund och slår igenom både på ett mellanmänniskt och ett samhälleligt plan. För det första den dominans- och underordningsrelation som följer med *relationen till produktionsresurser*, dvs. den som lyfts fram i det marxistiska perspektivet. Ägande och kontroll av produktionsresurser (här inkluderas arbetskraft, vilket i ett feministiskt perspektiv är särskilt viktigt) ger makt på det mellanmänniska planet – dvs. över sig själv och sina närmaste, och på det samhälleliga – makt över flera individer genom institutioner av olika slag. För det andra den dominans- och underordningsprocess som följer av *relation till könet*.

Ägande och kontroll av det egna och det andras kön ger, i likhet med vad som ovanstående sagts om produktionsresurser, makt på ett mellanmänniskt och ett samhälleligt plan. Basen är här biologin, den biologiska olikheten, men drivkrafterna för förändring är sociala i bemärkelsen att de har sin grund i relationen man-kvinna och kollektiven män-kvinnor. Det viktiga är här att hålla fram att det är drivkrafter som är inriktade på och gäller den biologiska olikheten. Det är med andra ord en relation som (analytiskt) är autonom i förhållande till relationen till produktionsresurser. Heterosexualitet är den form genom vilken vi utifrån en biologisk olikhet bygger upp en social olikhet. Vi skapar oss som olika i våra »egna« och samhällets intressen. Analytiskt menar jag alltså att heterosexualiteten som sådan – ej dess historiskt och därmed produktionsbestämda innehåll – inte kan förstås utifrån relationen till produktionsresurser vilket ju Kollontaj, Engels m.fl. marxister har hävdad. De utgår i sina analyser faktiskt från mannens makt som ett à priori och det var ju denna som skulle förklaras.

Heterosexualitet som en dominans- och underordningsrelation tror jag

måste förstås i förhållande till biologin. Kvinnor har något som männen vill ha (barn) och detta vill kvinnor dela med sig av för att de har »råd« (existentiellt säkra) eller för att männen har något kvinnorna vill ha (resurser, beskydd mm). Denna heterosexualitetens biologiska och existentiellistiska grund är än så länge synnerligen dåligt utvecklad inom feministisk teoribildning och det är därför som jag inte ger mig närmare in på den här.¹⁾ Men jag menar att med denna utgångspunkt så låter sig historien och nutiden förstås på ett »bättre« sätt. Jag är medveten om att detta kan kritiseras för att vara ett funktionalistiskt angreppssätt men jag kan faktiskt inte se hur man kan undvika det då man syftar till strukturförklaringar.

Historiskt påverkar och samverkar dessa dominans- och underordningsrelationer varandra. Makten över könet ger makten över produktionsresurserna (barn här inbegripet) som i sin tur ger makten över könet, osv i all evighet(?). I det kapitalistiska samhället är makten över produktionsresurserna »överbestämda« av makten över könet. Låt mig kort försöka illustrera och »bevisa« detta påstående.

I självförsörjningssamhället rådde olikhet, reellt och ideologiskt, mellan klasser, grupper och kön. Man »föddes till olikhet« och man jämförde och skulle inte jämföra sig med varandra. Kvinnor och män skulle ha och hade också olika arbetsuppgifter. Vilka som var kvinno- och manssysslor varierade med region och klass. Men oavsett denna variation rådde vid en viss tidpunkt, vid en viss plats inom varje klass en strikt arbetsdelning efter kön. Själva könsidentiteten var starkt kopplad till arbetsuppgifterna. Kvinnor var de som utförde vissa arbeten och män kunde inte utföra dem utan att riskera att förlora sin manlighet, och vice versa. Inom sina arbetsområden beslutade respektive kön utan den andres inblandning. Patriarkatet, här definierat som mäns makt över kvinnor, kom därför främst att slå igenom i de gemensamma angelägenheterna. Detta är viktigt att framhålla då ju ideologin och lagarna är klart patriarkala och man därför kan förledas att tro att kvinnorna i det dagliga livet helt var underställda männens maktutövning. I själva verket var alltså könen olika och åtskilda och ömsesidigt beroende av varandras färdigheter. Mot bakgrund härav har historiker och folklivsforskare hävdad att kvinnorna vid denna tid hade en betydligt starkare ställning än kvinnorna i det borgerliga samhället.²⁾

I ett marxistiskt perspektiv lyfts konflikten mellan produktion och reproduktion fram – vilken uppstått som en följd av övergången till kapitalistisk produktion – som förklaring på könsarbetsdelningen. Man avser då både arbetsdelningen mellan produktion och reproduktion och den inom själva lönearbetet. Jag tror att detta är riktigt men det är inte hela och framförallt inte tillräckligt som förklaring på könsarbetsdelningen inom lönearbetet. Det är nödvändigt, menar jag, att föra in heterosexualiteten. Historiskt var könen

olika och utförde olika arbetsuppgifter och det skulle de fortsätta med. Inte minst för att inte sätta könsidentiteten i gungning.

Att blanda främmande män och kvinnor uppfattades som att släppa lös sexualiteten. En kvinna utanför »sin« mans (make, fader, bror) översyn och kontroll var en »fri« kvinna och som sådan var hennes och hennes mans anseende i farozonen. Detta, jämte att männen ville hålla lönerna uppe och undgå konkurrens från kvinnorna, tror jag är de viktigaste förklaringarna till könsarbetsdelningen inom lönearbetet.³⁾

Självförsörjningssamhällets heterosexuella organisering; könsens olikhet uppbyggd runt arbetsdelning och olikhet och sexualiteten kopplad härtill, är alltså bakgrunden mot vilken vi kan förstå könsarbetsdelningen inom produktionen. Tillsammans med självförsörjningssamhällets formella patriarkat och den i och med kapitalismen uppkomna konflikten mellan produktion och reproduktion, får vi de nödvändiga brickorna för att förstå varför det blev mannen som blev normen, *individen*, i det nya lönearbetssamhället och dess ideologier.

Rättens roll under den patriarkala kapitalismen

I ett marxistiskt perspektiv är den kapitalistiska statens främsta funktion att garantera den privata äganderättsprincipen och rätten dess främsta instrument härför. I ett feministiskt perspektiv blir det organiseringen av heterosexualiteten och barnafödandet som intar denna plats. Jag vill här inte argumentera för den ena eller andra som viktigast, det beror ju på vad vi söker förstå. Man jag menar att den sistnämnda är nödvändig för att förstå statens och rättens roll i vidmakthållandet och återskapandet av patriarkatet. Och båda behövs för att vi skall förstå det kapitalistiska patriarkatets struktur och funktionsätt och rättens roll häri. Då det feministiska perspektivet härpå är minst utvecklat och känt ska jag försöka säga något om vad jag själv lägger i det.

Jag skiljer organisering av heterosexualitet och barnafödande åt därför att heterosexualitet, som en dominans- och underordningsrelation, innehåller mycket mer, dvs är vidare än barnafödande. Dessutom behöver organiseringen av barnafödande (analytiskt) inte vara kopplad till en heterosexualitet som är en dominans- och underordningsrelation. Deras teoretiska och historiska relation är jag dock så osäker på att denna åtskillnad måste betraktas som en provisorisk utgångspunkt. Idag är det två »saker«, men kanske rör det sig teoretiskt och logiskt bara om en, barnafödande.

Med organisering av heterosexualitet avser jag för det första att gränser fastställas för lovlig (»normal«) och olovlig sexualitet, vilket innebär en reglering både avseende utövarna (olika kön, viss ålder mm) och innehållet (t.ex. censur vid film, pornografi mm). För det andra menar jag att de regler som

vidmakthåller och skapar könen som olika och som beroende av varandra som kön (t.ex. äktenskapsregler och försäkringsregler), fyller denna funktion.

Med organisering av barnafödande menar jag att staten via rätten är inriktad på att få till stånd den »kvantitet« och »kvalitet« barn som behövs för samhällets fortbestånd. Till dessa tankar har jag inspirerats av några tyska forskare som menar att det är den statliga politikens främsta uppgift och ett utav den moderna statens konstitutiva drag.⁴⁾ Deras resonemang, som de söker belägga med historisk statistik, bygger på att de skiljer mellan en familjebaserad (självförsörjning) och en lönearbetsbaserad ekonomi. I den *familjebaserade ekonomin* är barn en produktionsresurs. Barnafödandet »reglerar sig självt« genom att man låter så många barn leva som man har »ekonomisk« täckning för. Endast i situationer då den materiella grundvalen förändras hastigt upphör denna självreglering att fungera. Situationen i flera u-länder är exempel härpå. I *lönearbetsekonomin* utgör barn ingen produktionsresurs för föräldrarna. De blir istället en kostnad och ett hinder för lönearbete. I ett samhällligt perspektiv är de dock en produktionsresurs och som sådan något den statliga politiken syftar att garantera och »vårda«. Och då den »naturliga« (ekonomiska) regleringen upphör att fungera, tvingas staten tillgripa lagstiftning.

Skydds- och arbetstidslagstiftning för kvinnor och barn, äktenskapslagstiftning mm kan förstås mot denna bakgrund. Att bygga upp heterosexualiteten runt arbetsdelning, olikhet och beroende blev ett sätt att garantera barnproduktionen. Inte bara att det föddes barn utan också att de togs om hand och fick vård och omsorg.

Rättens »manliga former«

Rättens båda funktioner; att garantera den privata äganderättsprincipen och att organisera heterosexualitet och barnafödande, utförs i liberalistisk mantel. Formen är köns- och klasslös och neutral. Det finns *en individ* och *ett perspektiv* som objektivt och sakligt kan fastställas. I våldtäktsproceduren framgår det osedvanligt tydligt att denna individ är en han och att det är hans version av skeendet som blir den objektiva och sakliga framställningen av »sakernas« tillstånd.⁵⁾ Rättens form döljer att det är de som har makten, män och kapitalet, som definierar verkligheten och vad som är rättsligt relevant.

Som en förlängning av att utgöra normen i lönearbetet, arbetstagaren, blir mannen *individen* i rätten. Rättsligt sett »utvecklas« kvinnor i det liberalistiska samhället från att vara icke fullvärdiga individer + något extra (de föder barn) till att bli fullvärdiga individer, dvs formellt likställda med männen + något extra. Med detta vill jag ha sagt att barnafödande och barnomsorg *privatiseras* och *osynliggörs*. Eller för att uttrycka det i marxistiska termer, rätten

maskerar och fördunklar barnafödandets och barnomsorgens samhälleliga – och därmed dess patriarkala och kapitalistiska – bestämning. Och detta sker genom att lönearbetet görs till den grundläggande relationen och att denna framställs som den naturliga och riktiga. Lagstiftning som gäller barnafödande eller omsorg om barn måste bygga på lönearbetsrelationen och blir därför i form av komplementär lagstiftning. Den utformas vidare som individuella rättigheter och bidrag och *inte* som skyldigheter för män eller som krav på en omorganisering av produktionen. Detta är en klar parallell till analyserna av hur staten via positiva styrningsinstrument, »intervenerande lagstiftning«, försöker styra utvecklingen så att man ska undkomma en del av de negativa konsekvenser som följer med en kapitalistisk produktion.

Barnafödandets och barnomsorgens privatisering är en *naturlig men inte en nödvändig* konsekvens av den kapitalistiska produktionsformen. Det manliga kollektivet, arbetare och arbetsköpare, har med heterosexualitetens organisering drivit igenom denna »människoproduktionens« privatisering. Produktionen skulle ha kunnat organiseras utifrån reproduktionen, om »man« velat och fört en kamp om detta.

För kvinnor innebär privatiseringen av barnafödandet och barnomsorgen att vi inte passar in i lönearbetsavtalet och reellt sätt kommer sämre ut av det än männen. Juridiskt blir vi avvikare från den manliga lönearbetsnormen. Samtidig innebär utvecklingen mot ett samhälle helt genomsyrat av lönearbete och dess ideologi, att kvinnor logiskt och faktiskt inte kan vara »bara« maka och mor utan måste lönearbeta. Kvinnor väljer idag »både och«, och för det straffar oss samhället genom att inte tillerkänna oss fullvärdiga rättigheter då dessa bygger på »antingen (lönearbete) eller« (husmorsarbete). Som »både och« hamnar kvinnor mellan två stolar.⁶⁾ Trots detta samhälles konsekventa och systematiska kvinnobestrafning fortsätter kvinnor med sitt »både och-liv« då vi vill ha och tror på det som det riktiga och fullvärdiga, »runda« (till skillnad från männens linjära) livet.

Jämställdhetsideologi och lönearbetsideologi – kvinnoförtryck i ny skepnad?

Juridiskt sett finns det snart bara en stol. Jämställdhets- och lönearbetsideologin slår ut husmorsideologin. Rätten sopas ren från detta »extra«. Kvar finns bara kvinnor och män som individer (lönearbetande sådana) som i jämställdhetens namn har samma rättigheter och skyldigheter. På det rättsliga planet har man nästan lyckats skapa jämställdhet i Sverige. Problemet är »bara« den faktiska ojämställdheten och att denna snarare förstärkas än försvagas av den rättsliga jämställdhetsbehandlingen. Att vi vill uppnå jämställdhet innebär inte att vi i alla sammanhang ska behandlas lika, snarare tvärtom.

Att utgå ifrån likhet när det råder reell olikhet innebär som bekant att den reella olikheten befästs. Ett slående exempel på hur man blandat samman mål och medel är att man slopat underhållsbidrag till den andra maken efter skilsmässa. »Man« menar att ingen underhållsskyldigheter bör föreligga då »ekonomisk jämställdhet borde råda under äktenskapets bestånd«.⁷⁾ »Borde« ja, men vi *vet* att det inte gör det, att det är gifta kvinnor som arbetar deltid på låga kvinnolöner.

Ovanstående är också ett exempel på hur lönearbetsideologin helt har slagit ut husmorsideologin; vi »borde« alla vara lönearbetare idag. Rättigheter kopplade till morsrollen passar inte in och finns inte heller i den svenska »jämställda« rätten. De rättigheter som ensamstående mödrar har enligt norsk rätt – att mot låg ersättning på heltid få ta hand om sina barn och ej behöva lönearbeta, verkar helt »exotiska« i en svenskas ögon. I Sverige har du ej rätt till (dvs som rättighet) en enda krona i egenskap av ensamstående mor. Där är det bara egenskapen lönearbetande som gäller. Därför är det också de ensamstående småbarnsmödrarna som arbetar heltid. Och som dygnetrunn-arbetande mot minimal ekonomisk ersättning är de den hårdast exploaterade gruppen i det svenska samhället idag.⁸⁾

På det hela taget menar jag att jämställdhetsideologin och lönearbetsideologin har resulterat i att kvinnor idag arbetar mer och har ett större försörjningsansvar gentemot barnen än vad som gällde för ett par årtionden sedan. Dette gäller för de flesta arbetarklasskvinnor och så gott som samtliga mellanskiktetskvinnor. Medan kvinnornas lönearbete har ökat drastiskt de senaste årtiondena så har männens husmorsarbete ökat försvinnande lite.⁹⁾ Undersökningar visar också att det är barnen som är kvinnans förhandlingspartner när det gäller husmorsarbetet.¹⁰⁾ Mot bakgrund härav är det inte konstigt att det framförallt är kvinnorna som vill skiljas.¹¹⁾ I jämställdhetens namn får då »ensamstående kvinnor med barn ett större försörjningsansvar.

Det ekonomiska ansvaret för barnen har flyttats över från mannen till kvinnan och staten. Kvinnan »får möjlighet« att ta hand om barnen själv och mannen att starta ny familj och skaffa sig »nya« barn. Detta att staten som ett uttryck för manskollektivets intressen träder in i den enskilde mannens ställe är kanske så genomgående att vi kan tala om en övergång från ett *privat* till ett *offentligt patriarkat*. Kvinnor knyts upp och blir beroende av staten. Den privata kontrollen och makten ersätts av offentlig sådan.

En feministisk stomme – sammanfattande kommentarer

Jag har här hävdad att relationen till könet är den stomme mot vilken vi kan föra tillbaka och förstå motstridiga intressen och den kaotiska utvecklingen när det gäller relationen mellan könen. Jag har vidare hävdad att denna är ana-

lytiskt åtskild från relationen till produktionsresurser men att dessa båda samverkar historiskt. Statens uppgift under kapitalismen är i detta perspektiv att garantera äganderättsprincipen, heterosexualitet och barnafödande. De begrepp rörande rättens former och funktioner som marxister utvecklat för relationen till produktionsresurser kan användas också för relationen till könet. När det gäller heterosexualitet och barnafödande under kapitalismen så är rättens funktioner sålunda att (se s. 60): *organisera* den (formalisera, stabilisera och ge kontinuitet) vars drivkrafter hör hemma på det mellanmännsliga planet, *omfördela* resurser för att utjämna en del av de skevheter »den heterosexuella nivån« skapar (tex via socialpolitiken), *intervenera* i barnafödandet – främst via bidrag och barnomsorg för att få bort de negativa konsekvenserna av att barn är ett hinder och en kostnad för de lönearbetande individerna, vilket gör att det föds för få barn och föräldrarna inte kan »uppfostra eller utbilda« dem. Intervenering i den heterosexuella relationen har hittills förekommit i ringa omfattning. »Privatlivets helgd« står ännu starkare än arbetslivets. Till sist den *ideologiska funktionen*; maskera och dölja samhällets könsstruktur och framställa heterosexualitet som det naturliga och självklara sättet att fördela resurser efter. Det sker under räckmantel av individ- och frihetsbegrepp, dvs olikhet blir ett val, något man väljer.

Staten, menar jag, reglerar emellertid inte bara heterosexualiteten, barnafödandet och barnomsorgen *direkt*. *Indirekt* reglerar och styr staten *genom att inte gripa in* utan överlåta »det« till »könskrafternas fria spel«. Överhuvudtaget kan det vara fruktbart att diskutera statens ingripanden i »det heterosexuella avtalet« analogt med dess ingripanden i lönearbetsavtalet.

I lönearbetsavtalet ingriper staten via rätten för att stärka den svagare parten (tex arbetsrätt) och samhället, som genom den kapitalistiska produktionen också behöver skyddas (tex miljöskyddslagstiftning). Formen för ingripandena är bestämd utifrån den privata äganderättsprincipen (man måste använda sk positiva styrningsmedel; bidrag). I »det heterosexuella avtalet« ingriper man också för att stärka den svagare parten (tex familjerätt), och samhället – som genom lönearbetsekonomin aktivt måste garantera samhällets fortbestånd genom att se till att det föds barn och att dessa tas om hand. Formen är här bestämd av principen om mansdominans. Konkret samverkar dessa båda avtal och former. Tex så är arbetsrätten uppbyggd utifrån den *manliga* lönearbetaren och familjerätten utifrån lönearbetet.

När det gäller själva dominans-underordningsrelationen i rätten, skulle man ytterst kortfattad kunna sammanfatta den på följande sätt. I den liberalistiska *rättsteorin* erkänns ingen dominans-underordning mellan könen. I *praxis* har heterosexualitet som en dominans-underordningsrelation byggts upp med rättsliga medel. I dessa *jämställdhetens* tidevarv raseras denna på det normativa planet och formell likhet blir ett faktum. På grund av reell olikhet

mellan könen slår denna formella likhet olikt ut. Dominans-underordningsrelationen vidmakthålls eller förstärks.

Mina egna invändningar

Det är inte svårt att komma med invändningar mot denna analys. Jag har själv flera stycken. Några av dem, de jag tycker är viktigast, vill jag som avslutning på denna artikel kortfattat komma in på.

Analysen är fyrkantig och funktionalistisk. Allt passar in. Fullt utvecklad skulle jag kunna tänka mig att jag tyckte den var lika tråkig som jag ofta tycker de marxistiska analyserna är. Jag vet »vad de går ut på« och jag vet vad som kommer att stå redan före genomläsning. Så länge min analysmodell inte är utvecklad vet jag dock inte helt »vad det går ut på«, vad jag kommer att se och förstå. För mig öppnar den alltså än så länge ett nytt sätt att se. Funktionalismen vet jag faktiskt inte hur man ska kunna undvika då man söker efter mönster och strukturer för att se igenom verklighetens kaos.

Än värre är att analysen framstår som statisk och som ett typiskt exempel på sk eländighetsforskning. Analysen kan läsas som om jag menade att styrkeförhållandet, i termer av dominans och underordning, alltid var detsamma mellan könen. Som om ingenting hänt och händer i relationen mellan kvinnor och män. Ingenting är mig mer främmande. Att analysen ändå kan läsas så beror nog på det här med eländigheten. Jag har tagit fasta på att förklara varför könsojämligheten reproduceras och inte hur den förändras. Kanske är det så att den förändras mer än den reproduceras? Det är helt klart att denna min analys måste kompletteras med en analys som tar fasta på förändringen. Att kvinnor kämpar för att förbättra sin situation, att staten via rätten och att den materiella utvecklingen till en viss grad också verkar här för, måste tas med. Vi måste vara öppna att se när heterosexualiteten antar nye former, när den gamla dominans- och underordningsrelationen upphör att gälla. I så måtto kan min analys fungera negativt, precis som den marxistiska tenderar att göra när det gäller förståelsen av vårt samhälle av idag.

Det behövs alltså en analys som tar fasta på kvinnors styrka och hur den har förstärkts. Men min analys, om det historiska deprimerande, reproducerande könsmönstret behövs också. Eller riktigare uttryckt, det behövs en både-och-analys.

Till sist. Kvinnor är idag mer autonoma gentemot enskilda män än vad tidigare generationers kvinnor varit. Denna autonomi, kvinnors styrka, hotar heterosexualiteten och könsidentiteten. Jämställdhetssamhället ger upphov till en annan könskamp än olikhetssamhället, tror jag. Könet blir osynligt, främst ideologiskt (vi är jämställda och gör ingen åtskillnad på könen) samtidigt som sexualiteten blir synligare. Där är vi kön och olika, där behöver vi varandra

och där ska vi mötas. Det blir på *sexualitetens område* könskampen kommer att föras. Det gäller pornografi, prostitution och våldtäkt. Och det blir med *sexualitet som medel*, tex sexuella trakasserier på arbetsplatser, som kvinnors styrka kommer att bekämpas. Och det är *sexuella orsaker* till bekämpandet, »diskrimineringen« av kvinnor (könsidentiteten hotas). Det finns ingen väg tillbaka och vägen framåt, menar jag, måste gå via att kvinnors position ytterligare förstärks. Och här kan rätten användas för att fördela resurserna på ett annat rättfärdigare sätt, så att kvinnorna får mer tid och pengar och mindre arbete.¹²⁾ Starka och stärkta kan vi nog sätta villkor för både lönearbetsavtalet och det heterosexuella avtalet.

NOTER

1. Det som idag finns är i stort sett det som kommit i samband med patriarkatteoridebatten, se tex artikeln »Om patriarkat: en kritisk granskning«, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr. 1 1983, där flera referenser ges.
2. Se tex Joan W. Scott-Louise A Tilly: »Women's work and the family in nineteenth-century Europe«, *Journal of interdisciplinary History*, winter 1975.
3. Jag har utvecklat dessa resonemang något mer i artikeln »Försörjning i ett könskampsperspektiv«, *Retfærd* nr 29 1985.
4. Gunnar Heinsohn, Rolf Knieper, Otto Steiger: »Människoproduktionens historia«, Lund 1982.
5. En brilliant analys av »den juridiska våldtäkten« har Catherine A MacKinnon gjort i artikeln »Feminism, Marxism, Method, and the state: Toward Feminist Jurisprudence«, i *Signs* nummer 1983 vol 8 no 4.
6. Detta har Tove Stang Dahl visat på i flera av sina arbeten, tex i artikeln »Kvinnors rätt till pengar – et husmorrettslig perspektiv« i Runa Haukaa m.fl. (red); *Kvinnoforskning: Bidrag til samfunnssteori*, Oslo 1982.
7. Citat ur artikeln »Jämställdhetssyftet inom den sociala familjerätten-förr-nu-i framtiden« av Lotta Westerhäll-Gisselsson, *Svensk Juristtidning* nr. 70 1985 häfte 1, s 55.
8. Statistiskt visar SCB det bl.a. i »Välfärd för vem?«, rapport nr 22 i serien Levnadsförhållanden, Helsingborg 1981.
9. Se tex Inga-Lisa Sangregorio: »Arbete idag och i framtiden«, artikel i *Det nya vardagslivet*, Nordiska Ministerrådet 1984.
10. Anne Solberg, »Barns husarbete«, i Cato Wadel (red): *Dagliglivets organisering II*, utkommer 1986.
11. K. Moxnes: När kvinnor vil skilles, Oslo, 1980.
12. Denna rättspolitiska hållning har utvecklats inom kvinnorrätten i Oslo, mot bakgrund av de arbeten som utförts där.

Dominans og underordningsprocesser

En kommentar til Karin Widerberg

Af Agnete Weis Bentzon

Jeg benytter mig af din invitation til at tage tråden i din artikel om dominans og underordningsprocesser op. Du efterlyser »egen empiri og artikulerende modforestillinger«. Jeg vil prøve at fremlægge lidt af hvert.

Jeg er meget enig i det udgangspunkt at der må en historisk dimension med, når vi skal søge en forklaring på ulighed mellem kønnene, som den fremtræder nutidigt. Jeg synes blot ikke, at du tar konsekvensen af det synspunkt i dine ræsonnementer. Det betyder jo blandt andet, at man må præcisere tid og sted for sine påstande om den sociale virkelighed. Grove generaliseringer om selvforsyningssamfundets organisering med et formelt patriarkat virker på mig helt ahistorisk, og det gør for så vidt også den aprioriske fastslåen af to dominans- og underordningsprocesser med mændene ovenpå såvel i relation til produktionsressourcer som i relation til heteroseksualiteten.

De nutidige fænomener, som man vil forklare eller forstå bedre ved en betragtning af historien, må også karakteriseres konkret i henseende til tid og sted. Det kan selvfølgelig dreje sig om en proces af en vis varighed og med et typisk forløb mange steder. Jeg vil eksemplificere hvad jeg mener hermed.

Kvindes stilling på arbejdsmarkedet er grundigt undersøgt, og vi kan betragte det som et fastslået faktum i Skandinavien, at arbejdsmarkedet er kønsopdelt både horisontalt og vertikalt. Der er kvindefag og der er mandefag som tendens, og der er endelig en del fag, hvor begge køn er beskæftiget, og her slår den vertikale kønsopdeling igennem, således at mændene typisk er i poster i den øvre del af arbejdshierarkiet, kvinderne i den nedre del. I en del kvindefag er der i øvrigt også mænd i toppen.

Den horisontale arbejdsdeling er ikke i sig selv udtryk for undertrykkelse af kvinder. Om noget er generelt forekommende i historien, så er det vel netop en forskel på mands- og kvindeopgaver, men som du fremhæver, typisk sådan at hvert køn er selvrådende på sit særlige gebet.